

דף הנחיות מסע אל תוך עצמך פרק 04 במה אנחנו עם?

מה לומדים היום

במסגרת המסע אל תוך עצמך שוחחנו על זהות ועל הברית היהודית, דיברנו על הקור ועל הברית עמוקה ופנימית. בשיעור שעבר שוחחנו על אנטישמיות, השבוע ננסה לקחת צעד קדימה ולהבין מיהו העם היהודי. נלמד טקסט פשוט מרכזי ועם אנו השליחות הייחודית שלנו כאן בעולם.

מה במערך?

במסגרת המסע אל תוך עצמך שוחחנו על זהות ועל הברית היהודית, דיברנו על חינוך ועל הכרות עמוקה ופנימית.

בשיעור שעבר שוחחנו על אנטישמיות. השבוע ננסה לקחת צעד קדימה ולהבין מיהו העם היהודי. נלמד שלוש גישות מרכזיות ונכיר את השליחות הייחודית שלנו כאן בעולם.

מה הופך את העם היהודי ל'עם'?

שקף מספר 2

בואו נדבר על זה: מה הופך את העם היהודי ל'עם'?

להעשרה

בשנת תרע"ב - 1914 התקיים בעיר קיוב שברוסיה משפטו המפורסם של מנדל בייליס אשר העלילו עליו שרצח כביכול תינוק נוצרי כדי להשתמש בדמו לאפיית מצות. כל העולם היהודי נזדעזע וחרד לגורלו של בייליס שהיה גורלו של העם היהודי כולו.

הרב מאיר שפירא רבה של לובלין פנה לרבה של מוסקה הרב מזא"ה וסיפק לו חמור כדי להפריך את טענות הקטגוריה שטענה שהתלמוד מסית להריגת נוצרים.

ה'הוכחה' הראשית של הקטגוריה היתה מאמר של רבי שמעון בר יוחאי: "אתם קרויים אדם ואין אומות העולם קרויים אדם", העולה ממאמר זה טענו הקטגורים שרק היהודים הם בני אדם - גזע עליון, אך אומות העולם אינם נחשבים ל'אדם' ולכן גם מותר להורגם.

הרב שפירא כתב לרב מזא"ה שהכוונה אחרת לגמרי ולמעשה טמונה כאן תכונה המאפיינת את העם היהודי. כל ישראל ערבים זה לזה נאמר בגמרא, כלומר כאשר יהודי אחד סובל כולם מרגישים בכך, כך למשל גורלו של בייליס הוא גורלו של העם היהודי ולכן כל העולם היהודי הרעיש עולמות כדי להצילו.

מה היה קורה אילו גוי היה נשפט על עלילה דומה? האם למישהו היה אכפת? האם לגויים במדינה אחרת היה הדבר משנה? אולי בני עירו היו מגלים סקרנות אך לא מעבר לכך.

זו היא כוונת הדרשה "אתם קרויים אדם" כלומר אדם בלשון יחיד, כולנו אדם אחד, ואילו אתם לא קרויים אדם אלא 'אנשים' בלשון רבים. אין כאן הפחתת ערך ה'אדם' אלא שינוי בתפיסת הקולקטיב.

שקף מספר 3

בדרך כלל אנו רגילים לראות ב'עם' את קיומה של אחת או יותר מההגדרות הבאות: לאום, גזע או משפחה. בשקפים הבאים נראה כיצד הגדרות אלה אינן מספקות כאשר אנו באים לדון אודות העם היהודי.

לאום: לדוגמה, העם הצרפתי מורכב מבני-אדם המתגוררים בצרפת, דוברים צרפתית ומזדהים עם התרבות הצרפתית. מי שסבו היגר מצרפת לאמריקה, והוא מעולם לא ביקר בצרפת, אינו דובר את שפתה ואינו מכיר את תרבותה - לא יוכל להיחשב צרפתי.

הגדרה זו אינה מתאימה ליהודים. הם אנשים המתגוררים בארצות שונות, דוברים שפות שונות וחיים על-פי נוהגי תרבות שונים בתכלית זה מזה - נחשבים למרות הכול בני עם אחד.

שקף מספר 4

ההגדרה הבאה המתאימה לעם היא גזע: קבוצה שיצאה כולה מגזע אחד. נניח, כולנו בני אברהם-יצחק-יעקב. אך לא ניתן להתבסס על הגדרה זו כיון שבמשך הדורות הצטרפו אל העם היהודי (על-ידי גיור כהלכה) בני כל הגזעים והאומות, והם נחשבים יהודים לכל דבר.

להעשרה:

אזרחות או יהדות?

פעמים רבות, כאשר עולה על סדר-היום הציבורי סוגיה העוסקת בענייני גיור ובבדיקת הזהות היהודית, יש רושם, כי חלק גדול מהציבור אינו מבין בכלל את עצם משמעותה של הזהות היהודית ואת מהות המאבק שההלכה מנהלת על כך. אבסורד הוא, שדווקא במדינת היהודים מיטשטשים יסודות מרכזיים שהיו ברורים לחלוטין באלפי שנות גלות, סבל ונדודים.

אלה האומרים על גוי כלשהו: "הוא יותר יהודי מפלוני או אלמוני", מוכיחים בכך, שאין להם שום מושג מהו יהודי. אלה השואלים בתמימות: "איך אפשר לומר על פלוני שהוא לא יהודי, והרי הוא שירת בצה"ל?", מעידים על עצמם, שמושגי אזרחות ויהדות התבלבלו אצלם לחלוטין. אלה המנסים לקבוע את יהדותו של אדם על-פי הצהרות והתנהגויות, מגלים בכך, כי המהות הפנימית של יהודי היא מהם והלאה.

עניין ביולוגי

האמת היא, שלא קל להגדיר את המהות היהודית. בן לאם יהודייה שמתכחש לגמרי לעמו ולדתו - הוא יהודי, ואילו בן לאם נכרייה שמקיים את כל תרי"ג המצוות באהבה, ורק לא עבר גיור - הוא גוי. יהודי שונא עמו וארצו, שמצטרף לאש"ף ותומך בהרג יהודים לא-עלינו - הוא יהודי; יהודי רע, יהודי מעורר סלידה, אבל יהודי. ולעומתו, גוי אוהב ישראל, שמתגייס לצה"ל ומוסר את נפשו למען בטחונם של יהודים - הוא גוי; גוי טוב, גוי מחסידי אומות-העולם, אבל גוי!

זהות יהודית איננה תווית מפלגתית שזוכים בה על-ידי הצטרפות למפלגה והזדהות עם מטרתיה. זהות יהודית היא עניין פנימי-מהותי, שאי-אפשר להיפרד ממנו ושאינו נרכש על-ידי הצהרות והתנהגויות. מי שבמהותו הוא יהודי - יישאר יהודי גם אם יפעל נגד עמו ואמונתו, ומי שבמהותו איננו יהודי - לא יעשה ליהודי על-ידי תמיכה בעם היהודי ועל-ידי הצהרות הזדהות עמו.

על עם-ישראל נאמר: "בנים אתם לה' אלוהיכם". היחסים בין אב לבנו מלמדים אפוא על המהות היהודית. בן אינו מי שאוהב את אביו, מכבד את אביו וחושב

באותה צורה כאביו. ודאי שרצוי מאוד שהבן יאהב את אביו, יכבדו ויילך בדרכיו, אבל לא זו ההגדרה של בן. בן הוא צאצא ביולוגי של האב. נקודה. מי שנולד מהאב - הוא בנו. כל השאר נוגע לשאלה, איזה סוג בן הוא, בן טוב או בן רע, אבל עצם עובדת היותו בן נקבעת על-ידי הביולוגיה.

אף כאן יש אבסורד מסויים: בן שונא אביו - הוא בן, ואילו ילד זר שאוהב אותך מאוד, לעולם לא יהיה בנך. הוא יוכל להיות חבר, ידיד, כמו בן, אבל לא בן. ההגדרה מיהו בן מקבלת תשובה ביולוגית בלבד ולא תשובה חברתית או רעיונית. אלה חוקי המציאות.

הקב"ה קובע

אף הזהות היהודית מוכתבת על-כי עיקרון זה. מי שהוא בן לאם יהודייה - יהיו מעשיו אשר יהיו - הוא יהודי; הוא בנו של הקב"ה. ואילו גוי אוהב ה', אוהב ישראל, מוכתר בכל המעלות - הוא גוי, לא בן. הוא חסיד אומות-העולם ויקבל את מלוא שכרו על כך, אבל אין זה הופך אותו לחלק מעם-ישראל.

אלא שבהשוואה לבן ואב יש כאן חריגה אחת: בן של מישהו אחר לעולם לא יוכל להיות בנך, אבל יש דרך שבה יוכל גוי להיות יהודי. הקב"ה, שבחר בעמו ועשה אותנו בניו, קבע בתורתו, שמי שיעבור גיור כהלכה, ישתנה במהותו הפנימית ויהיה יהודי. יש בגיור כוח אלוקי לשנות את מהותו של אדם מגוי ליהודי. אבל רק גיור אמיתי יכול לחולל מהפך זה ולא שום תהליך אחר, כי מדובר במהפך שרק הקב"ה יכול לעשותו (מתוך אתר חב"ד).

שקף מספר 5

ההגדרה האחרונה שנראה היתה מתאימה לעניינו היא הגדרת הדת. כולם מאוחדים סביב קיום ושמירה על מצוות וערכים משותפים. אך זו אינה ההגדרה המתאימה ליהדות. גם מי שאינו דתי ואינו מקיים את מצוות התורה - הוא יהודי.

אפילו מי שהמיר את דתו נחשב 'יהודי מומר', ואין הוא נזקק לשום טקס של גיור כדי לשוב ליהדותו.

שקף מספר 6

לשיטת הרמב"ם עם ישראל איננו שונה משאר האומות באופן מולד. מה שהופך את עם ישראל למיוחד ובעל ערך נוסף הוא לא הגזע והתורשה אלא העיסוק שלו בתורה. לכי הרמב"ם גם גוי שמתגייר ועוסק בתורה יכול להגיע לנבואה ולכל המעלות העליונות ביותר שאליהם מגיע יהודי. כלומר שהמדרגה המיוחדת של היהודים איננה נושא גזעי ומושרש אלא תרבות התורה אשר גורמת לאדם להתעלות ולהתקדש, בלי קשר למוצאו.

מִשֶׁה רָבִינוּ לֹא הִנְחִיל הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת אֶלָּא לְיִשְׂרָאֵל. שְׁנַאֲמַר (דברים לג, ד) "מִרְשָׁה קֵהֶלֶת יַעֲקֹב". וְלָכֵן הַרְוָצָה לְהַתְגַּיֵּר מִשָּׂאֵר הָאֻמּוֹת. שְׁנַאֲמַר (במדבר טו, טו) "כִּכֶּם כִּגְר". אֲבָל מִי שֶׁלֹּא רָצָה אֵין כּוֹפִין אוֹתוֹ לְקַבֵּל תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

יְכוֹן צִוְּהַ מִשֶׁה רָבִינוּ מִפִּי הַגְּבוּרָה לְכַף אֶת כָּל בְּאֵי הָעוֹלָם לְקַבֵּל מִצְוֹת שְׁנַצְטוּוּ בְּנֵי נַח. (רמב"ם, הלכות מלכים, פרק ח, הלכה י)

שקף מספר 7

גם לשאר האנושות יש תפקיד: כָּל הַמְקַבֵּל שְׁבַע מִצְוֹת וְנִזְהָר לַעֲשׂוֹתָן הֵרִי זֶה מִחֲסִידֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם. וַיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְהוּא שֶׁיִּקְבֵּל אוֹתוֹ וַיַּעֲשֶׂה אוֹתוֹ מִפְּנֵי שֶׁצִּוְּהַ בָּהֶן הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא בְּתוֹרָה וְהוֹדִיעֵנוּ עַל יְדֵי מִשֶׁה רָבִינוּ שֶׁבְּנֵי נַח מִקֶּדֶם נִצְטוּוּ בָּהֶן. אֲבָל אִם עֲשָׂאן מִפְּנֵי הַכְּרַע הַדַּעַת אֵין זֶה גֵר תּוֹשֵׁב וְאֵינוּ מִחֲסִידֵי אֲמוֹת הָעוֹלָם וְלֹא מִחֲכִמְיָהֶם (שם, הלכה יא).

רבות יש להאריך בדברי הרמב"ם הללו, אנו נתמקד רק במגישה המרכזית הטוענת שייחודיותם של בני ישראל בא מהמקום של העיסוק בתורה ועצם העובדה שהם נבחרו לקבל את התורה ולעסוק בה.

להעשרה:

על פי היהדות, מחויבים בני נח בשבע מצוות בסיסיות:

- א. איסור עבודה זרה
- ב. איסור ברכת ה' [=גידוף]
- ג. איסור שפיכות דמים
- ד. איסור גזל
- ה. איסור גילוי עריות
- ו. איסור אבר מן החי
- ז. מצוות דינים – הקמת מערכת משפט

שתי המצוות הראשונות עניינן **בין אדם למקום**.

שתי המצוות השניות עניינן **בין אדם לחברו**.

שתי המצוות השלישיות עניינן **בין אדם לעצמו** [=מידות].

המצווה האחרונה – דינים – נועדה ליצור מסגרת חברתית לשמירה על קיום מצוות אלו.

על פי חלוקה זו, תורת ישראל תובעת מכל בני האדם תיקון בשלושה מישורים: אמוני, חברתי ואישי.

שקף מספר 8

כהקדמה לדרכו של רבי יהודה הלוי נדון מעט באחת הסוגיות המרכזיות. האם היהדות גזענית? כאשר דינים על היותו של העם היהודי 'עם נבחר' צצה מאליה השאלה, האם היהדות גזענית? לאורך השיעור נוכל לשים לב כי הבחירה בעם היהודי היא בחירה של תוספת חובה ואחריות, לא בחירה של זכויות יתה. כך לדוגמה בפסוק המופיע בשקף זה, עם הייחודיות באה האחריות. רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על פני אפסוד עליכם את כל עונותיכם (עמוס, ג, ב). בנוסף, קיימת אפשרות לכל אדם להצטרף לברית ולמשימה היהודית באמצעות גיור כהלכה.

שקף מספר 9

ריה"ל לכאורה טוען שההבדל בין יהודי לגוי הוא כמו ההבדל שבין אדם לבהמה, אמירה זו נראית לנו גזענית באופן מזעזע ודומה לאמירות של הנאצים בדור האחרון. אבל אם נתבונן לעומק בשיטתו של ריה"ל נבחין שהאופן שבו הוא מציג את עם ישראל הוא כמו היחס בין הלב לאברים. כלומר שלפי ריה"ל האנושות כולה היא ישות אחת גדולה, כאשר לכל אומה יש תפקיד באותה ישות ועם ישראל הוא הלב שבין האברים. לפי הבנה זו היתרון של עם ישראל לא נועד כדי להשפיל את שאר האומות אלא דווקא לשרת את שאר הגויים. תפיסת ריה"ל היא מה שמכונה "אליטה משרתת", כלומר אליטה בעלת יתרון שרואה את עצמה כמשרתת את שאר האוכלוסיה ולא כמנצלת אותה. הפער העצום בין ריה"ל לבין הנאציזם הוא שאצל הנאצים הגזע העליון נועד לשרוד על חשבון שאר הגזעים, ואצל ריה"ל עם ישראל נועד לשרת ולקדם את שאר האומות. זהו פער מהותי ועקרוני שמשנה לחלוטין את היחס לנושא (הרב יאיר שטראוס).

חושבים על זה:

במה מתבטא התפקיד שלנו כ'לב' של העולם?
מהי האחריות המוטלת עלינו?

שקף מספר 10

הגישה השלישית היא של הרב קוק, הוא מסביר שהמושג "אלוקים" ו"אמונה באלוקים" איננו בגורם חיצוני למציאות, אלא הוא האמונה בכך שהמציאות כולה היא הקרנה של אלוקות, ושיש כח אלוקי אין סופי ששורה בתוך כל גרגר חול ובכל מחשבה ורצון. המושג אלוקים מבטא אמון בכך שהמפגש שלי עם המציאות הוא מפגש עם אלוקות אשר מסתתרת בתוך המציאות ומעבר אליה, וכן בתוך נפש האדם ומעבר אליו. האמונה היא עצם תחושת החיים של האדם שמגלה בתוך חייו את האלוקי שבו בכל רגע של רצון ומעשה.

הרב קוק מסביר שהבעיה שעמדה בפני האנושות היא שיש חסימה נפשית פנימית שמונעת מן האדם לחוש את האלוקות שבתוכה הוא חי, האדם חווה את המצב החומרי, המפורד והנמוך של המציאות

ולא מודע לאין סוף הטמון בה. לפיכך במהלך ההיסטוריה קם גוף אנושי גדול, עם ישראל, שראה לעצמו משימה להחזיר את המודעות האמיתית לבני האדם, על ידי הפצת הרעיון שישנו אל אחד, כח אחד מרכזי שהמציאות מאוגדת סביבו ושואפת אליו כגוף אחד. הדרך היחידה להגיע למודעות השלמה הזו היא להתחיל לחיות באופן שאיננו נכנע לתכתיב של התודעה המפורדת והדמיונית של ההווה כאוסף פרטים, ולגבש תוכנית חיים אשר פועלת לפי התודעה של המציאות כהקרנה אלוקית, כישות הרמונית ואחדותית שהאלוקי טמון בתוכה.

במעמד הר סיני הגיעו עם ישראל להארה רוחנית גדולה, והאדם החכם והשלם ביותר בעם ישראל, משה רבינו, עלה להר סיני ושם חווה באופן מושלם וייחודי את אותה אלוקות שבתוכה אנו חיים. משה רבינו הסיר את הלוט מעל הצד החומרי והמצומצם וראה את הפן האמיתי של החיים והמציאות. בהשראה זו התגלו למשה רבינו הדרכים שבהם ניתן להוביל את האומה כולה, ומתוך כך את האנושות כולה, לאותה חשיפה פנימית של אמיתות המציאות. עצות אלו הם התורה והמצוות שמוליכים את עם ישראל דור אחרי דור לחשיפה עמוקה יותר ויותר של מהות המציאות שבה אנו חיים. ההולך אחר התורה אמור להכיר את העובדה שחיינו והמציאות הם הוויה אלוקית ולהתמלא בכוחות שמחה וחיות גדולים יותר ויותר. כפי שעשו נביאי ישראל לאורך השנים.

התפקיד של עם ישראל איננו ליצר קבוצת איכות חדשה או לברוא כח רוחני חדש, אלא לחשוף את האלוקי שקיים בכל שאר המציאות, מתולעי האדמה ועד לאחרון הפילוסופים. אין מטרתנו לברוא משהו חדש אלא לגלות את מה שטמון כבר בעומק המציאות, לעזור לאנושות לעורר מחדש את כוחות חייה ולהגיע למודעות אל האלוקי שבתוכה. לפי הרב קוק אכן יש הבדל בין יהודי לגוי אך הבדל זה איננו בתשתית הקיום שלו, אלא בכישרון של היהודי להיות מודע יותר לאלוקי שקיים בכל המציאות ובכל האנשים. לכישרון היהודי אמנם יש קשר לנטיה הגזעית ולשייכות לעם היהודי, אבל אין זו יצירה חדשה אלא כישרון להיות מודע יותר לאותו כח אלוקי שקיים בכל המציאות ובכל בני האדם.

התשובה לשאלה אם היהדות גזענית היא שהמציאות כולה היא חלק אלוך ממעל ולכן כל מטרתו של היהודי הוא להביא להכרת המציאות את עצמה, להתוודע לאין סוף המחיה אותה. כיון שכולנו חלק מאותה אלוקות מוחלטת אין שום טעם לדבר על גזענות או השפלת הזולת, שכן כולנו חלק מאותה שלמות אחת הממלאת את הכל, בגווניה השונים.

הרב קוק טוען שאין אידיאל שכל יושבי הארץ יהיו יהודים, קיומו של מיעוט קטן של גויים אשר פועלים באופן מוסרי ומקבלים את השלטון עם ישראל, יכול לעזור בקיומם של הלכות שונות, כגון קיום החברה בשבתות וחגים. ובאופן עמוק יותר הגויים יושבי הארץ יכולים להיות החוליה המחברת אשר תפיץ את המחשבה של אחדות המציאות והבשורה היהודית לשאר האומות.

כולנו שותפים בשורש אלוקי אחד ואמורים להגיע למטרה אחת, של הארה האלוקית שתבוא מתוך המציאות. בדרך למטרה זו ישנם גוונים שונים ותהליכים ששותפים להם אומות שונות, כאשר הציר המרכזי הוא עם ישראל, אשר מיוחד בכשרונו ונטיתו להוביל את המציאות כולה לאותה אחדות, שתהיה משותפת לכולם (ע"פ הרב יאיר שטראוס).

תכונת נפשה של כנסת ישראל היא נבדלת בעקרה מתכונת הנפש של כל עם ולשון. בכל עם ולשון הנקודה הפנימית של חפץ החיים הקבוציים מיוסדת היא על **התוכן הכלכלי** לכל צורותיו, ביסוד הדאגה הפנימית השרויה בקרב האדם לבצר את מעמד חייו הגשמיים... בישראל מונחת **התכונה האלוקית** במעמקי טבע **נשמת האומה** (הרב קוק, אורות התחיה, עמוד ס"ד)

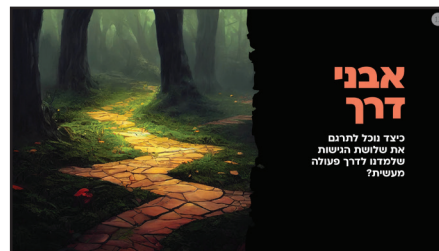
שקף מספר 11

... הדבר המיוחד בחכמת ישראל, חכמת התורה, הוא להשכיל איך כל עבודות העמים כולם בשדי החכמה מתכנסות למקום אחד, לדעת ה' ולישר דרכים במעגלי צדק כלליים, שגורמים להביא שלום בעולם לדגלי האמת היותר רחבה ועמוקה שיש בהם (עולת ראייה, עמוד שפז)

שקף מספר 12

הרמב"ם: היהודי אינו שונה באופן מולד אלא כתוצאה מעיסוקו בתורה. הברית האלוקית עם היהודים מחייבת את כולם לעסוק בתורה ובמצוותיה אך גם בני עמים אחרים יכולים להצטרף למשימה באמצעות גרות על פי ההלכה. ריה"ל: ישנו הבדל בסיסי בין היהודים לבין אומות העולם. היהודים משמשים כ'אליטה משרתת'; אליטה בעלת יתרון שרואה את עצמה כמשרתת את שאר האוכלוסיה ולא כמנצלת אותה. הרב קוק: תפקיד של עם ישראל איננו ליצר קבוצת איכות חדשה או לברוא כח רוחני חדש, אלא לחשוף את האלוקי שקיים בכל שאר המציאות. לפי הרב קוק אכן יש הבדל בין יהודי לגוי אך הבדל זה איננו בתשתית הקיום שלו, אלא בכישרון של היהודי להיות מודע יותר לאלוקי שקיים בכל המציאות ובכל האנשים.

שקף מספר 13

כיצד נוכל לתרגם את שלושת הנישות שלמדנו לדרך פעולה מעשית?

להערות והארות:

משה שמעון אופן

Moshe.oppen@gmail.com

054-8496992

רוצים עוד?
סרקו והצטרפו
ל"אחים לנפש"

© כל הזכויות שמורות ל"אחים לנפש"